

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 54
Sayfa/Page: 41-60
ISSN: 1302-6879

Fransa'da Helal Gıda Tartışmaları: “Kebab”^{**} Örneği^{**} *Halal Food Discussion in France: The Case of “Kebab”*

• Hasan GÜLER*

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü, Uşak/Türkiye.
Asst. Prof., Uşak University, Faculty of
Arts and Sciences, Department of
Sociology, Uşak/Turkey.
hasan.guler@usak.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5452-071X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
03/07/2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
12/12/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/12/2021

Atrf: Güler, H. (2021). Fransa'da Helal Gıda Tartışmaları: “Kebab” Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 54, 41-60

Citation: Güler, H. (2021). Halal Food Discussion in France: The Case of “Kebab”. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 54, 41-60

Öz

Bu makalede, Fransa'da yaşayan Müslüman kökenli göçmenlerin entegrasyonu meselesi “helal gıda” ve “kebab” tartışmaları bağlamında ele alınacaktır. Çoğunluk toplumuyla bütünleşmenin önemli unsurlarından biri olan yemek alışkanlıklarının dönüşümü meselesi Fransa'da son dönemin önemli konularından biridir. Özellikle Müslüman kökenli göçmenlerin alternatif yeme-içme pratiğinin sosyal görünürlüğünün artmasıyla, “helal yaşam tarzı” kamuoyunun daha çok ilgisini çekmeye başlamıştır. Fransa'da Nisan 2022'de yapılacak olan başkanlık seçimlerinin de yaklaşmasıyla Müslüman kökenli göçmenleri konu olan tartışmalar gündemde daha çok yer bulmaktadır. Aşırı sağın tabanını genişletmek için başvurduğu “İslam” karşıtı söylemin seçim yaklaştıkça kendini merkezde tanımlayan siyasi partileri de etki altına almasıyla; İslam'ın bir kültürel öteki olarak kurgulanması, Müslüman kökenli göçmenlerin gündelik hayat pratiklerini tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda cevabı aranan soru; “helal gıda” ve “kebab”ın ev sahibi toplumla bütünleşmeyi nasıl etkilediğidir. Makalenin sınırları içinde bu sorunun cevabı güncel tartışmalar gözetilerek verilmeye çalışılacaktır. İlk kısımda, “helal gıda” ve entegrasyon üzerine genel bir okuma gerçekleştirilecektir. İkinci bölümde, Türk göçmenlerin yayılmasında öncülük ettiği “Kebab” olgusu etrafında analiz edildikten sonra genel bir değerlendirmeyle makale sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, entegrasyon, kebab, helal gıda.

* “Kebab”, bu imla biçimiyle yurt dışında yaygınlaştığı için metin içinde bu şekilde kullanılacaktır. “Kebab” Fransa'da hem yemek yenen mekânın adı hem de yiyecek türüne karşılık gelecek kullanıldığından dolayı metin okunurken bu durum dikkate alınmalıdır.

** Bu çalışma, 2020 1. Dönem TÜBİTAK 2219 “Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı” kapsamında desteklenmiştir.

Abstract

In this article, the issue of integration of immigrants who are of Muslim origin and living in France will be discussed within the context of the “halal food” and “kebab” themes. The transformation of eating habits which is one of the significant aspects of becoming the majority of the society has become a debated topic in recent years in France. Particularly, with the increase of social appearance of the alternative eating-drink habits of Muslim immigrants, “the halal lifestyle” has attracted more attention from the public. Debates regarding Muslim-origin immigrants have started to occupy more attention in the mainstream media with the upcoming presidential elections in France in April 2022. The "Anti-Islamic" rhetoric which has been used by the far-right to widen its political base has also influenced other political parties that define themselves in the centre as the presidential election approaches. As a result of this, the construction of Islam as the cultural other has led the daily practices of Muslim-origin immigrants debatable. In this regard, the question that should be looked for an answer is; how do "halal food" and "kebab" influence the integration of immigrants with the French society. Current debates will be considered to answer and explain this question within the scope of this article. In the first part of the article, a general review of "halal food" and "integration" will be presented. In the second chapter, the "Kebab" phenomenon, which has been spread by Turkish immigration, will be thoroughly analyzed, and a general discussion will be presented.

Keywords: Immigration, Integration, Kebab, Halal Food.

Giriş

Yemek kültürü, ulusal kimliğin oluşumunda etkin olan unsurlardan biridir. Göç olgusu düşünüldüğünde, kaybolduğu düşünülen kültürel saflığın yeniden tahsis edilmesini sağlayan beslenme kültürü, dil ve müzik kadar önemlidir. Yemek ve yeme alışkanlıklarının aidiyet yaratmada ve “biz” ve “onlar” ayrımının yapılmasının sağlayan toplumsal sınırların çizilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Göç sürecinde bu ayrımların, başka bir mekânda ve kültürel kodların hâkim olduğu “yabancı” bir toplumda yeniden üretilmesinde yeme-içme pratiğinin etkisi yadsınamaz. Bu noktada, beslenme kültürünün göç sürecinde devamı bütünleşme paradigması etrafındaki tartışmalara kaynaklık etmektedir. Beslenme alışkanlıkları, kültürel ve biyolojik olarak içselleştirildikleri için değişime en dirençli alanı oluşturmaktadır. Bundan dolayı, bu alışkanlıkların değişimi bazı noktalarda bütünleşmenin bir göstergesi olarak göçmenlerin ev sahibi toplumun sosyal hayatına katılımının göstergesine dönüşürler. A. Bastenier ve F. Dasseto, 19. yüzyıl Amerika’ında yemeğin, göçmenleri “Amerikalılaştırmanın” bir ölçütü olduğunu söylemişlerdir (Bastenier ve Dasseto, 1993’den aktaran De Lesdain, 2002).

Çoğunluk toplumuyla bütünleşmenin önemli unsurlarından biri olan yemek alışkanlıklarının dönüşümü meselesi Fransa’da son dönemin önemli tartışmalarından birdir. Göçmenlerin, göç sürecinin başında gerekli organizasyonların eksikliğinden ötürü çok rahat bir şekilde ulaşamadıkları köken ülkelerine ait gıdaların küreselleşmenin hızlanmasıyla yaşadıkları mahallere kadar gelmiştir. “Etnik yemek” olarak kavramsallaştırılan bu süreç, farklı ülke bağlamlarında göç ve entegrasyon tartışmalarının önemli konularından birine dönüşmüştür. Ev sahibi ülkenin entegrasyon perspektifi “göçmen mutfağına” bakışın muhtevasını belirlemektedir.

Makalenin temel iddiası, göçmenlerin yemek alışkanlıklarının kültür parantezine alınarak ele alınmasının olguyu kavramada eksik kalacağıdır. Ev sahibi toplumla bütünleşmenin sadece göçmenlerin pratikleri ile değil çoğunluk toplumunun göçmenlere olan bakışı ve göç politikalarıyla yakından ilgili olduğudur. Bu bağlamda çalışmada son zamanlarda Fransa’daki “helal” yaşam tarzı etrafında yürütülen tartışmalara yer verilecektir. Çalışma derleme niteliğinde olsa da katılımcı gözlem tekniği de kullanılarak olguya ayrıntılı nüfuz edilmeye çalışılmıştır. Paris’in hem merkezinde hem de çevresindeki göçmen mahallelerinde bulunan “kebab” dükkânlarına yapılan ziyaretler ve göçmenler ile gerçekleştirilen mülakatlardan sağlanan bilgilere de makalenin satır aralarında yer verilmiştir.

Temel iddiayı göz önüne alarak makalenin sınırları içinde Fransa’nın, entegrasyon rejiminin çerçevesi içinde “helal gıda” ve “kebab” olgusu analiz edilmeye çalışılacaktır. İlk bölümde Fransa’daki genel olarak “helal gıda” ve entegrasyon tartışmalarına yer verilecek. İkinci kısımda “kebab” tartışmasını Fransa’da yaşayan Türk göçmenlerin deneyimi bağlamında ele alınarak, sonuç bölümüyle makale sonlandırılacaktır.

Fransa’da Helal Gıda ve Entegrasyon

Türklerin de dâhil olduğu Müslüman toplulukların yeme-içme pratiğine şekil veren “helal” yaşam tarzı Fransa’da, “aşırıcilik” bağlamında ele alınmaktadır. Helal gıda tüketimi son yılların aktif tartışma konularından biri olmuştur. Fransa’ya Müslüman ülkelerden gelen ilk kuşakların, 1970-1990 yılları arasında helal tüketime ilişkin ilgilerinin çok katı olmadığı söylenebilir. Helal tüketimin, İslam’ın beş şartından birisiymiş gibi algılanması ve İslam’la olan bağı güçlendiren bir olgu olarak değerlendirilmesi ilk kuşakların çocuklarının sayesinde (Gauthier, 2019: 153). Fransa’da, kamusal alanın dinsel pratikleri yansıtacak şekilde her düzenleme girişimi kamuoyunda anayasal düzenin ihlali olarak tartışmaların konusu

olmaktadır. Toplumsal peyzajı etkileyen görüntüler, Müslüman gruplar arasında “radikal” eğilimlerin arttığı şekilde yorumlanmaktadır. Yeni açılan bir cami, cuma namazlarının bazen caddelere taşması, helal gıda satan dükkânların artması ya da büyük marketlerdeki helal gıda satılan reyonlarının kaldırılmasına ilişkin alınan kararlar çoğunlukla kültür ve kimlik dolayımında konuşulmaktadır. Büyük bir süper market ya da hazır gıda zincirinin tamamıyla iktisadi rasyonelliği önceleyen ve piyasanın farklı kesimlerini hedefleyen uygulamaları sosyo-ekonomik bağlamından soyutlanarak “siyasal İslam’ın” yeni bir zaferi ve laikliğin aşınması şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda, 2002 yılında Paris’in çoğunlukla Müslüman göçmenlerin yaşadığı güney banliyölerinden bir olan Evry’de, Franprix’nin (önemli bir market zinciri) tamamıyla “helal” konseptine geçerek, domuz ve alkol satmama kararı şiddetli eleştirilerin odağı olmuştur. Bölgenin sosyalist belediye başkanı Manuel Valls bu durumu kabul etmeyerek “hijyen” kurallarına uymadığını gerekçe göstererek kapatma girişimi, mahkemeden geri dönmüştür. Diğer bir olay, Fransa’da ünlü bir hazır yemek zinciri olan “Quick”in 2010 yılında 370 restoranının içinde sadece 8’ini helal hamburger satacak şekilde düzenlediğini açıklaması polemik konusu olmuştur. Bu durumu, Fransa’nın kuzeyinde yer alan yaklaşık 100 bin nüfuslu Roubaix’in Belediye Başkanı şöyle değerlendirmiştir: “Quick’i tüketicilere helal gıda satmasını kutluyorum fakat sadece bu önerildiğinde çok ileri gidildiğini ve ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum...” şehir merkezinde sadece bir tane olan fast-food dükkânının sadece helal gıda satmasını “çeşitliliğe evet, ayrımcılığa hayır” şeklinde özetlemiştir. Quick ise, bu durumu piyasa mantığının içinde ele almıştır. Helal gıda pazarının 5,5 milyar Euro hacmine yükselmesi ve ayrıca müşterilerin bu teklife nasıl bir tepki vereceklerini öğrenme isteği bu kararda etkili olmuştur (Seelow, 2010).

Fransa’da, laiklik ve entegrasyon helal gıda konu olduğunda öne çıkan iki kavramdır. Bazılarına göre “gerçek” laiklik, dinin kamusal alandan dışlanması ve özel alana hapsedilmesi anlamına gelmektedir. Kabaca Cumhuriyet tipi laikliğin savunucuları, ulusal aidiyet dışında, diğer kimlik aidiyetlerinin ulusun parçalanma tehdidi altında bırakacağına dair güçlü inançları vardır. Bundan dolayı ikinci ve üçüncü kuşak tarafından kimliklerinin bir parçası olarak sahiplendikleri İslami yaşam tarzına uygun davranma entegrasyona tehdit oluşturmaktadır. Cumhuriyetçi perspektife sahip olanların temel korkuları toplumun kimlik üzerinden parçalanmasıdır. Bundan dolayı onlar tarafından, ramazanda oruç tutulması ya da helal gıda tüketim, sosyal sözleşmenin kurallarına ve entegrasyona fiili direniştir (Gauthier, 2019: 163). Bu perspektifin gözden kaçırdığı helal gıda

talebinde bulunanları tek bir potada eriterek homojen bir göçmen profili varmış gibi hareket etmesidir. Christine Rodier, Fransa’da Faslılar üzerine yaptığı etnografik araştırmasında “helal” tüketenler için dört ideal-tip tanımlamıştır: Esas olarak göçmenleri (çocuklarını değil) karakterize eden “ritüalist tip”, mevcut olan tüketimle göç öncesi arasında bir süreklilik fikrini sürdürenlerdir. “Tüketici”, ebeveynlerinin kültürünü inkâr etmeden helal yemekle beslenmeyi çeşitlendirmeyi mümkün kılan tipleri tarif eder (kendilerini Müslüman olarak tanımlıyor fakat Arap olarak değil). Üçüncü tip “Protestocu”, helali Batı Hristiyan dünyasına karşı çıkan Müslümanların gıdası olarak tarif etme eğilimindedir. Son olarak “çileci” (sofu), helal yemeyi, “iyi” Müslümanları “kötü” Müslümanlardan ayıran küresel bir İslam Pratiği çerçevesine yerleştirenlerdir (Rodier, 2014). Hâkim toplum paradigmasından bakıldığında, göçmenlerin ya da Fransa özelinden meseleye yaklaşıldığında, Müslüman göçmenlerin homojen bir grup olarak tasavvur edilmesi, Müslümanların deneyimini belirli bir şablona hapsettiği ve Müslümanların arasındaki farkları görünmez kıldığı aşikârdır. Oysa Müslüman göçmenler; etnik, ulusal aidiyet ve dil bakımından olduğu kadar farklı göç tarihleri ve yapısı bakımından farklı deneyimlere sahiptirler. Ayrıca göçmenler, okullaşma oranları, toplumsal sınıfları ve vatandaş olup olmamaları bağlamında da bir hayli karmaşık bir yapıya sahiptirler (Akıncı, 2014).

Genelleştirerek söylenirse Batı’da ülkelerin tarihi deneyimleriyle ilinti olarak “siyasi tolerans rejimleri” farklılaşmaktadır. Bu rejimlerin her biri, belirli bir birlikte yaşama tarzının temeli olan kültürel, dilsel ve dini çeşitliliğin yönetimi ile karakterize edilir. Eyalet sistemi şeklinde örgütlenmiş toplumsal yapıların göçmen rejimiyle, Ulus-devletin öngördüğü siyasi birliktelik arasında ayrımlar vardır. Ulus-devlet rejiminin temsili açısından Fransa çok iyi bir örnektir. Ulus-devlet, en yaygın olan, ortak bir dil ve kültürün paylaşılmasıyla tanımlanır. Tek bir baskın grubun ortak yaşamı, kendi tarihine ve kültürüne göre düzenlendiğini ima eder. Bu tür bir devlet, kendi topraklarında azınlıkların varlığını kabul eder ve tanır. Ancak bu toleransın, çoğunluğa tanınan kültür ve dilsel tekele meydan okuyacak kadar ileri gitmesi mümkün değildir. Azınlıklar, din, kültür ve dillerini kendi özel alanlarında özgürce ifade edebilirler fakat bu tikelliklerin kamusal alanda tezahürünün, sosyal uyum ve çoğunluk değerlerini aşındırma potansiyeli yüzünden olağan şüpheli olarak damgalanacaklardır. Kolektif yaşam hakkında bu düşünme biçimi, bir “model” olarak kabul edilsin ya da edilmesin, belirli bir bütünleşme anlayışıyla beraber vuku bulmaktadır. Bu sadece göçmenler ile ilgili bir

durum değildir. Bu ulusun topraklarında yaşayan şimdiki ve geçmiş tüm nüfusla ilgilidir (Choquet, 2017: 1-2).

Fransa’nın ulus-devlet karakterinin güçlülüğünün önemli sonuçlarından biri, çoğunluk toplumunun kültürünün referans alınması ve diğer grupların bu çerçevede hareket etmesinin istenmesidir. Bu çerçevenin sınırını aşma ya da esnetme girişimi göçmelerin hanesine entegrasyon konusunda başarısızlık olarak yazılmaktadır. Politikacıların da zaman zaman yaptığı açıklamalar kamuoyunda, belirli grupların “başarısızlığa” doğal yatkınlıkları olduğu algısının güçlenmesine neden olmaktadır. Kriz dönemlerinde “ulusu” savunma refleksiyle oluşan özcü bir dil, Fransa’nın kültürel ikliminin belirlenmesinde etkilidir. Özellikle her terör saldırısı sonrası göçmenler aleyhine dışlayıcı bir dili devlet adamlarından medyaya kadar her yerde görmek vaka-yı adiyeden bir hal almaktadır. 16 Ekim 2020’de tarih öğretmeni Samuel Patty’in, başının kesilerek öldürülmesi sonrasında 29 Ekim 2020 tarihinde Nice’te kiliseye yapılan saldırı sonrası 3 kişinin ölümü ve bu iki saldırının henüz yeni gelmiş Müslüman göçmenler tarafından yapılması kamuoyunda “İslam” ve göçmenler tartışmasını alevlendirmiştir. Son saldırının hemen ertesi günü İçişleri Bakanı Gerard Darmanin’in yaptığı açıklamadaki savaş vurgusu Fransa’daki Müslüman göçmenlerin geleceği konusunda sert önemlerin habercisi olacak niteliktedir: “Savaştaız. Bu savaşı içteki ve dıştaki düşmanlarımıza karşı vermekteyiz. Biz dine karşı değiliz. Karşı olduğumuz ideoloji, siyasallaşmış İslam” (Lepelletier, 2020). Savaş söyleminin kendisi ve “içteki” düşmanlar ifadesi Müslüman göçmenlerin, her ne kadar İslam’a karşı olunmadığı belirtilse de, gündelik hayat pratiklerini bitimsiz bir tartışmanın konusu haline getirmektedir. Nisan 2022 yılında yapılacak başkanlık seçimlerinin yaklaşmasının da etkisiyle İslam, Fransız sağının seçmenlerini mobilize etmede önemli bir enstrümana dönüşmüştür. Bu bağlamda yakın zamanda emekli askerler tarafından yayınlanan iki mektup ve özellikle ikinci mektupta “savaş” metaforunun kullanımı bu militerleşen dilin Fransız toplumunda hâkim bir söyleme dönüşme emarelerini vermektedir. 21 Nisan 2021’de yayınlanan ilk mektuptan sonra 9 Mayıs 2021 tarihindeki ikinci mektup da sağcı bir platform olan Valeurs Actuelles’in internet sitesinden yayınlanmıştır. İlkinde imzacı olan emekli askerlerin isimleri belliyken ikincisi anonim bir şekilde yayınlanmış ve 2 gün içinde 163.137 kişi metni imzalamıştır. Bu mektupların genel argümanı müesses nizamın tehlikede olduğudur. Özellikle ikinci mektupta ülkelerini seven aktif askerler, yurt içi ve dışında ülkelerinin selameti için savaştıklarını belirtmişlerdir. Afganistan, Mali ve Orta Afrika’da savaştıkları ve yok etmek için can

verdikleri “İslamcılığa” taviz verildiğini söyleyerek Fransa’da bir iç savaşın zeminin ortaya çıktığını ve ordunun düzeni koruyacağını söylemişlerdir. Mektupta öne çıkan kavramlar: tavizler, İslamcılık, terk edilmiş banliyöler, suça yataklık, şehirlerimizde ve köylerimizde şiddet. Ayrıca mektupta, içine kapalı grup şeklinde hareket etmenin kamusal alanda yerleştiği ve kamuoyu tartışmalarında Fransa’ya karşı bir nefret dilinin kullanıldığına vurgu yapılmıştır (Valeurs Actuelles, 2021).

Fransa’nın Avrupa’nın en çok Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olduğu olgusunu da dikkate aldığımızda İslam etrafında şekillenen tartışmaların toplum içinde yeni kutuplaşmalar yarattığı ya da var olup su yüzüne çıkmayan fay hatlarını daha da görünür kıldığı söylenebilir. Laik bir devlet geleneğine sahip Fransa’nın İslam’ı, Aydınlanma değerleri ışığında akılcı bir forma sokma hevesi, Fransa’da yaşanan çelişkilerin başında gelmektedir. Bir yandan 1905 yasası diğer yandan heterojen bir görüntü veren Fransa’daki Müslüman nüfusu ile iletişime geçilmesini kolaylaştıracak kurumsal bir yapının kurulmasının istenmesi bu çelişkinin düğüm noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yeni yasaların gündeme getirilerek İslam’ın “aşırılıklarının” törpülediği ulus-devlet geleneğine aykırı olamayan bir “Fransa İslam’ı” yaratma projesi gerilimin ana sebeplerinden biridir. Fransa İslam’ını yaratmaya yönelik ve Müslüman toplulukların örgütlenmesinden finansal aktivitelerine kadar oldukça etkili olacak iki düzenlemenin yürürlüğe girmesi ileriye dönük endişeleri arttırmıştır. Bunlardan ilki bir yasal düzenlemedir. “*Ayrılcılığa Karşı Kanun*” (fr. le projet de loi contre le séparatisme) adı altında 2020 yılının sonunda büyük tartışmalara neden olan bu kanun tasarısı, isim değişikliği ve bazı maddelerin çıkarılmasıyla 24 Ağustos 2021 yılında meclisten geçerek ve bir gün sonra resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğü girmiştir. Kanunun ilk adındaki “ayrılıkçılık” ibaresi çıkarılarak “*Cumhuriyet Değerlerine Saygıyı Güçlendirmek*” (fr. confortant le respect des principes de la République) adı altında görünürde herhangi bir dini ya da toplumsal grubu hedef almayan bir formülasyonla kanun kabul edilmiştir (La Loi, 2021). Kanuna hem sağ hem de sol siyasetin aktörleri farklı nedenlerle karşı çıkmışlardır. Radikal sağ kanunu yetirince sert bulmazken sol ise kanunun ülke içindeki ayrımları derinleştireceği endişesini dile getirerek karşı çıkmışlardır.

Kanunun içeriğine genel olarak bakıldığında ayrılcılıkla mücadele, aile eğitiminin çerçevesi, derneklerin Cumhuriyet değerlerine olan bağlılığının taahhüt altına alınması, internet ortamında nefretle mücadele, dini yapılanmaların daha şeffaf olması gibi tedbirler yasanın özünü oluşturmaktadır (La Loi, 2021). Yasanın Fransa’da

yaşayan Müslümanları ilgilendiren tarafı dernek, vakıf ve dini mabetlere getirilen yeni kısıtlamalara ilişkindir. Yasaya göre, kamu yardımı talep eden dernek ya da vakıflardan istenen “*Cumhuriyete Bağlılık Sözleşmesi*” ile Cumhuriyetin laik karakterine ve ilkelerine (cinsiyet eşitliği, insan onuru, kardeşlik vb.) saygı duymayı taahhüt etmek zorunda kalacaklardır. Bu yükümlülük yerine getirilmez ise yapılan yardımın geri ödenmesi gerekecektir. Bir ibadethaneyi yöneten derneklerin kurulması ve yönetilmesini düzenleyen 1905 yasası, bu kanunla birlikte ibadethaneleri radikal etkilerden kurtarmak için gözden geçirilmiştir. Yeni kanuna göre, bu derneklere 5 yılda bir Valiliklere bildirim yapma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca muhasebe kayıtlarının kontrolü, 10.000 Euro’yu aşan bağışların ve ibadethanelerin yabancı bir devlete devrinin bildirilmesi gerekmektedir. Vali, toplumun temel bir çıkarı olduğu zaman bu duruma itiraz edebilir. Kamusal alana müdahaleyi kolaylaştıracak bu yasanın hedefi her ne kadar Müslümanlar olarak belirtilmese de yasadan önce ve sonra Müslüman ibadethanelerinin bazı gerekçelerle kısa süreli kapatılmaları, Fransa’da yaşayan Müslüman kökenlileri, gelecekte “Fransa İslamı” projesinin parçası olmaya yasa marifetiyle zorlayacağı söylenebilir. Laik devlet anlayışının sınırlarını muğlaklaştıran bu yasanın kamusal alanı düzenleme girişimi, ilerde Müslüman kökenli toplumsal grupların hayatını daha da zora sokacağı ve yeni çatışma alanları yaratmaya gebe olma potansiyeli bulunmaktadır.

Yasanın dışında ikinci uygulama Fransa’daki Müslüman kuruluşların imzasına açılan, “*Fransa İslamı Prensipler Şartnamesi*”dir (fr. charte de principes pour l’Islam de France). 10 maddeden oluşan şartname, kadın sünneti, evlilik öncesi bekâret belgesi ya da zorla evlilik gibi uygulamaların yanı sıra ırkçılık ve antisemitizmin de reddedildiği, sivil yasaların dini yasalara üstünlüğü ve Cumhuriyet değerlerinin önemi vurgulanmaktadır. Fransa’da Müslüman federasyonlarının çatı kuruluşu olan “*Fransa İslam Konseyi*”nin (CFCM) başkanı Mohammed Moussaoui bu tüzüğü savunan açıklama yapmıştır: “Bu beyanname İslam inancının, laikliğin de aralarında bulunduğu Cumhuriyet ilkeleriyle uyumluluğunu ve Fransa Müslümanlarının vatandaşlıklarına bağlılıklarını yeniden teyit etmektedir... Camiler politik görüşlerin yayılma yeri olmadığı gibi Fransa dışındaki tartışmaların ve çatışmaların da yeri değildir. Camilerimiz ve inanç merkezlerimiz sadece ibadet için ve değerlerin aktarılması için vardır” (Moussaoui, 2021). 18 Ocak 2021’de konseye bağlı 5 federasyon şartnameye imza atarken 3 federasyon bazı çekincelerine bildirerek imza atmamışlardır (Elmacıgil, 2021). Müslümanların esas sorunlarını es geçtiği, İslam’a içkin olan eşitlik,

kardeşlik gibi kavramların sanki İslam bu tür değerlere sahip değilmiş gibi kaleme alınması, Müslümanlara yönelik İslamofobik söylemlerden bahsedilmemesi ve Müslümanların “olağan şüpheli” algısını pekiştiren maddeleri içermesi bu çekincelerin başında gelmektedir. Bu atmosfer içinde İçişleri Bakanı Gerald Dermanin’in açıklamaları Müslümanlar kurdukları derneklerin geleceğine ilişkin sıkıntıların doğabileceğinin işaretidir: “Bu prensipleri imzalamayanlarla hiçbir anlaşma imzalamayacağız. Bazı derneklerin bunu imzalamak istememesi topraklarımızda faaliyet gösteren yabancı müdahalesi ve radikal hareketlerin üstündeki perdeyi kaldırmıştır” (Dermanin, 2021).

Aşırı sağın göçmen korkusunu gündemde tutmadaki maharetinin de etkisiyle politik yelpazenin merkezi de yer yer yabancı düşmanlığına varan söylemleri kamuoyuyla paylaşmaktadır. Bundan dolayı helal yaşam tarzının kendisi günah keçisine dönüşmektedir. Toplumun tek bir kültür etrafında bütünleşmesini varsayan Cumhuriyetçi entegrasyon rejiminin görmezden geldiği en büyük sorun Fransa’da yaşayan Müslümanların çoğunun göçmen olmadığıdır. Bunlar, Fransa’da doğan, eğitim üzerinden cumhuriyet değerlerini bilen ve ekonomik hayatın içinde aktif rol alarak toplumun içinde varlığını sürdüren “yerli Müslümanlar”dır. Diğer bir önemli nokta Fransa’nın tarihsel dinamiği içinde anlaşılması gereken “yerli Müslümanların” kendilerini farklı toplumsal kategorilerle ifade etmelerine izin verilmelidir. Bu açıdan bakıldığında helal gıda ya da daha kapsayıcı bir şekilde ifade edecek olursak helal yaşam tarzı, sadece “radikallikle” parantezine alınamayacak Müslümanların toplumla bütünleşmesinin alternatif bir yolu olarak düşünülebilir. Nilüfer Göle’nin, Avrupa’nın farklı kentlerinde gündelik hayat içindeki devinimlerinden yola çıkarak dile getirdiği “sıradan Müslümanlar” (fr. musulmans ordinaires) tanımlaması, Avrupa Müslümanlarının modern yaşam biçimleri ile inançlarını uzlaştırma çabasının, Batı medeniyeti içinde ve onun kültürel kodları ile harmanladığı yeni bir oluşuma işaret etmektedir. “Sıradan Müslümanlar” çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bu kategori içine dâhil edebileceğimiz 19-45 yaş arası kadınlar ve erkeklerin etnik yelpazesi geniştir. Pakistanlı, Türk, Cezayirli vb.; aynı zamanda farklı meslekleri bulunmaktadır. “Sıradan” sıfatı toplumsal yapı içerisinde pasif bir özne konumundan ziyade gündelik hayat içinde dini patiklerini yerine getirirken aktif olarak sosyal hayatın içine katılım ifade etmektedir. Köken ve ülke kodlarının farkındadırlar ama aynı zamanda baskın sosyal yapı içinde eriyerek görünür olmaktan imtina etmezler. Hatta buldukları ülkenin kültürel kodlarına uygun davranışlarda geliştirmeleri olasıdır. İngiltere’de özgür olmaktan aşırı gurur duyarlarken, Fransa’da daha somurtkan olabilirler. Bunun yanında

“helal” yaşam tarzı ile hâkim topluluğun kültürel değerlerini sahiplenmekte bir sakınca görmemektedirler. Helal hi-pop, helal şarküteri, alkolsüz diploma töreni vb. Şiddet ve “aşırıılık” bağlamında sorun üreten “İslamcı göçmenler” algısının dışında içinde yaşadıkları toplumun değerleri ile sorunu olmayan ve bir türlü melezlenme üzerinden kendini ifade eden Müslüman profili yani “sıradan Müslümanlar” tanımlaması zamanın ruhunu anlamda ve ortak bir kamusalığın inşasında başlangıç noktası olarak alınabilir (Güler ve Ataseven, 2017: 40).

Sınıfsal kategorilerle ifade edecek olursak Fransa’da Müslümanların bir bölümünün “orta” sınıflaştığı ve kendi gelecek kurguları içinde Fransa dışında kökenselel aidiyetlerinin olduğu ülkelerde yaşam isteklerinin çok güçlü olmadığı söylenebilir. Dili kullanma becerileri, yaşam pratikleri ve tüketim alışkanlıklarına bakıldığında hâkim kültürel kodların içinde davranan ve yeniden üretilmesinde katkıda bulunan “sıradan Müslümanlar” Fransız toplumunun bir parçasını oluşturmaktadırlar. Dinleriyle birlikte çoğunluk toplumu içinde var olma arzuları, hâkim kültür içinde erimeyi değil de daha fazla görünür olma sonucunu doğurmaktadır. Tartışma buradan kaynaklanmaktadır. Bu tartışmayı aşmanın ya da “ehlileştirilenin” yolu, katı ikilikler yaratarak değil kültürel sınır bölgelerinde birlikte yaşam alanları genişletilerek yapılabilir. Helal gıda satan ya da oradan alış veriş yapmayı tercih edenler kimlikselel aidiyetler üzerinden değil piyasanın rasyonelliği içinde hareket eden aktörler olarak düşünülebilir. Orta sınıf tımları olan “sıradan Müslümanlar” dışında belki de Fransa’da “korku” yaratan ve “radikalleşme” eğilimlerinin fazla olduğunun düşünüldüğü banliyö gençleridir. “Tekinsiz” mıntıkaların genç sakinleri sınırları belli bir mahalle mitosu içinde akranlarıyla mekâna tutunmanın yolu olarak Müslüman kimliğinin gücünden yararlanmaktadırlar. Bir şekilde “bizi de görün” demenin yolu Müslüman kimliği ile harmanlanmış mahalle kültürüdür. Eril bir dil içinde şekillenen bu mahalle kültürünün aktörleri olan bu Müslüman gençlerin çoğu Fransızların korku anksiyetesini besleyecek kadar “radikal” değillerdir. Ayrıca bu hassas bölgeler olarak tanımlanan banliyöler, Loic Wacquant’ın (2015) belirttiği gibi Amerikanvari bir gettoya henüz dönüşmemiştir. Çoğunlukla göçmenler yaşasa da halen renkliliğini korumakta ve dışarıyla ilişki devam etmektedir. Özellikle girişimci göçmenlerin bu mekânlarda açtıkları kebab, bakkal vb. dükkânlar ufakta olsa sundukları iş imkânları sunmaktadırlar. Örneğin Türk göçmenlerin taşeron rejimi içinde dâhil oldukları inşaat işleri de eğitimini yarıda bırakmış hem aile hem de geniş hemşeri grubu içindeki üyelerine görece güvenli bir liman

sunmaktadırlar. Ulus-devlet paradigmasından bakıldığında bu durum başarısız bir bütünleşme olarak yorumlanacağı gibi hiyerarşik olmayan bir entegrasyon penceresinden bakıldığında sosyo-ekonomik şartların dinamikliği içinde bir alternatif oluşturma potansiyeli olarak da yorumlanabilir.

Fransa’da “Kebab” ve Türkler

Türklerin Fransa’ya gelişleri, 1965 yılında imzalanan “ikili işgücü” anlaşması sonrasında başlamıştır. Daha çok sanayinin ihtiyaç duyduğu yarı-vasıflı ya da vasıfsız emeğin katıldığı bu yasal göç süreci, 1974 yılında yasaklanana kadar devam etmiştir. 1974 sonrası ise aile birleşmeleri ve 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan darbe sonrası Avrupa’nın siyasi mültecilerin de yeri olmaya başlamasıyla Fransa’da bu göçlerden nasibini almıştır. Her ne kadar göç yasaklansa da Türkiye’den Fransa’ya göç, evlilikler, kaçak vb. yollarla günümüzde de devam etmektedir. Fransa’ya gelen ilk gelen Türkler, genelde ağır işler olarak tarif edilebilecek maden, fabrika işçiliği, inşaat, yol-bakım onarım işleri üzerinden emek piyasasına dâhil olmuşlardır. Daha sonraları, özellikle 1980’lerde çok sermaye gerektirmeyen konfeksiyon gibi kendi hesabına çalışma pratikleri Türk göçmelerin arasında Paris’te yaygınlaşmasıyla, konfeksiyon bir “Türk” işi olarak adlandırılmıştır. Hatta Paris’in merkez mahallerinde biri olan bu konfeksiyon faaliyetlerini yoğunlaştığı ve Türklerin görünür oluşu “Strasbourg-Saint-Denis” mahallesi” “küçük İstanbul” olarak bilinmektedir. 1990’larda konfeksiyon işine Çinlilerin girmeye başlamasıyla, Türkler atölyelerini kapatarak bir başka kendi hesabına çalışmanın göçmenler açısından tipik bir modeli olan “gıda” işine yönelmişlerdir. Fransa’ya görece daha geç gelen gruplar arasında yer alan Türk göçmenlerin gıda sektöründe görünür olmaya başlamaları diğer göçmen gruplara oranla daha yenidir. Gıda sektörü içinde en bilineni restoran işletmeciliği ve döner büfeleridir. Fransa’da kullanıldığı şekliyle “Kebab” hem satılan mekânı işaret ederken hem de dönere gönderme yapmaktadır. Her ne kadar Türklerle özdeşleşse de “kebab” satan dükkânlar, hâkim emek piyasası içinde kendine yer bulmakta zorlanan diğer göçmen gruplarının da iş alanına dönüşmüştür.

Fransa’da “kebab’ın” tarihine bakıldığında 1970’ler ve 1980’lerde bazı mecmuaların arka sayfalarında Türkiye’ye ya da Yunanistan’a yolculuk yapacak Fransızlar için iyi “kebab” yenecek adreslerle sınırlı olduğu görülmektedir. Henüz Fransa iç piyasasında “kebab” ortaya çıkmamıştır. 1990’lar ile birlikte daha önce “döner kebab”, “şiş kebab” isimlerini “kebab”a bırakarak Fransa’nın hemen hemen her yerinde satılan bir ürüne dönüşmüştür (Cassely vd., 2019).

Bu dönüşümle birlikte aynı zamana denk gelen Türk göçmenler üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarıyla da örtüşecek biçimde “kebab”, kamusal alanda entegrasyon ve “cemaatçilik” tartışmalarıyla birlikte anılmaya başladı. Bu dönemde Michel Tribalat’ın göçmenler üzerine yaptığı niceliksel araştırmanın Türkler özelindeki sonuçlarında öne çıkan ve Türkleri karakterize eden bir özellik olacak şekilde kendi içine kapalı, dışarıyla sınırlı ilişkisi olan, kendi kendine yeten bir topluluk imgesine atıf yapacak şekilde “cemaatçi kapanma” adlandırması bu dönemde duyulmaya başlanmıştır. Entegrasyon sürecinde Türklerin, verilen ödevlerini hakkıyla yapmayan “kötü öğrenci” olarak değerlendirilmesi Tribalatçı çerçeve olarak adlandırılacağımız tanımlamanın devamı niteliğinde okunabilir (Güler, 2013). Bu dönemde Türklerin sahibi olduğu “kebab” dükkânlarının hızlı bir şekilde yaygınlaşması, yemek etrafında komünitarizm tartışmalarının kamusal alanda yaygınlaşmasının önünü açmıştır. Türk göçmenlerin, Fransa’nın görece küçük illerinde bile sayısal olarak fazla olmaları “kebab” dükkânlarının ülke genelindeki yaygınlığının nedeni olmuştur. Örneğin 15 000 bin nüfuslu Flers’de 9 adet “kebab” dükkânı bulunmaktadır. Türklerin bu bölgede yoğunlaşmasının nedeni, bu bölgenin sanayi geçmişiyle ilintilidir. 1970’lerde döküm fabrikasına çalışmaya gelen Türk göçmenlerin Flers’e yerleşmişlerdir. Aynı örneğe Oyonnax dans l’Ain’de de rastlanmaktadır. Yirmi iki bin altı yüz nüfuslu bu yerde 10 adet “kebabcı” dükkânı vardır. Lokal endüstrilerin kapandığı ya da vasıfsız işçiye olan ihtiyacın azaldığı bu mekânlarda Türkler, “kebab” dükkânları açarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kebabın oynadığı bu rol, Kuzey Afrikalıların ve Afrikalıların Paris’te taşımacılık sektöründe hizmet veren Uber hizmetinde kendi hesaplarına çalışma durumuyla benzerlik kurulabilir. Bu işler, çok büyük finansal kaynağa, yüksek diplomaya ya da önemli sosyal ağlara gerek duymadan kendi hesabına çalışmayı olanaklı kılmaktadır (Cassely vd., 2019).

Ekonomik bir faaliyet alanının bir göçmen grubun kimliğiyle tarif edilmeye başlaması ve bütünleşme tartışmalarıyla birlikte “ulusal kültürün” tehlikede olduğuna ilişkin popülist sağın kebabı siyasallaştırması, meselenin sadece basit bir “yemek” olmadığını göstermektedir. Fransa’nın ulus-devlet ideolojisine sıkı bağlılığı, göçmenlerin kamusal alana her müdahalesi bazı çevreler tarafından şiddetli şekilde eleştirilmektedir. Özellikle ekonomik kriz anlarında göçmenlerin ürettiği stratejiler, “kebab” dükkânları gibi, kültüralist bir çerçeve içine hapsedilerek tartışılmaktadır. Aslında bu durumun yemek özelinde ilk örneklerini 1990’larda küreselleşme bağlamının kamuoyunu meşgul etmiştir. Yemeğin günlük yaşamda önemli bir yer

tuttuğu ve yemek pişirmenin yaşama sanatı seviyesine yükseldiği ve ulusal kültürün bir direği olduğu Fransa gibi bir ülkede, yemeğin güçlü bir siyasi boyutu ve kimliği oluşmuştur. Bu perspektifte Millau’da, 12 Ağustos 1999 yılında çiftçiler konfederasyonu tarafından açılması planlanan McDonal’sın tabelalarının sökülerek parçalanması, “başka-küreselleşmeci” (fr. altermondilisation) eğilimin görünür olması ve gıda meselelerinin siyasallaşması açısından Fransa’da önemli bir tarih olarak kabul edilmektedir (Cassely vd., 2019). Özellikle Fransa aşırı sağının o dönemdeki adıyla “Ulusal Cephe” (Front National)¹ partisinin adayları genellikle seçimler arifesinde göçmen karşıtlığını mobilize etmede “kebab” önemli bir unsur halinde gelmiştir. Onların kültürel perspektifinden kebab, “Hristiyan-Yahudi” uygarlığının sonuna işaret eden bir unsur olarak ele alınmaktadır. 1990’lardaki bu kültürel karşı çıkışta sol gruplarla küreselleşmeye karşı “mücadelenin kesişimselliği” (fr. intersectionnalite des luttes) noktasında örtüşmeler olsa da göçmenlere bakış konusunda ayırım oldukça nettir. Kapitalist küreselleşmenin dünya üzerindeki ikonik figürü McDonalds’a karşı gelmede bu farklı ideolojiler yana yana gelirken, “kebab” sadece sağ ideolojinin kimlik temelli eleştirilerinin öznesi olmuştur (Cassely vd., 2019). 1994 yılı kanton seçimlerinde aday olan Gerard Freulet’in (Ulusal Cephe) gazeteye verdiği demeç sağın “kebab” özelinde kültüralist yaklaşımlarının tipik bir örneği vermektedir: “3 yılda buraya fazladan 7 bin Türk geldi ve son altı ayda fazladan 26 “döner-kebab” restoranın açıldı, Mulhousrenler kendi kimliklerine bağlıdır...” (Cassely vd., 2019).

Kısaca tarif edilmeye çalışılan “kebab”a karşı aşırı sağın kültüralist bakış tarzı 1990’larda kalmamıştır. 2010’lardan sonra Suriye iç savaşının da etkisiyle mültecilerin Avrupa’ya gelişlerinin artması ve aynı zamanda Fransa’da birbirinden kanlı eylemlerin “İslam” adına gerçekleştirilmesi, göçmenlere ve özellikle Müslüman göçmenlere yönelik kültür temelli tartışmaların yenilenmesinin önünü açmıştır. Avrupa ve İslam’ın uyuşamayacağı tezlerinin savunucusu olan sağ gruplar tezlerini, yine “kebab” üzerinden temellendirmeye çalışmışlardır. 2019 yılında sol siyasetçi Benoit Hemon, Avrupa seçimleri için kampanya yürütürken, Beziere’de bir restoranda “kebab” yediğini gösteren videonun üstüne twitter hesabında aşırı sağ siyasetçi Robert Menard, Marine Le Pen ve yazar Eric Zemmour’u etiketleyerek, “ Özel bir adanmışlık, Bezieere’sin en iyi kebabçısı. Yaşasın mutfak çeşitliliği. Yaşasın kültürel çeşitlilik. Yaşasın çeşitlilik”, yazması son

¹ 2018 yılında ismini değiştirerek “Ulusal Birlik” (fr. Rassemblement National) adını almıştır.

dönem kamusal alan tartışmalarında yükselen göçmen karşıtı havaya verilen bir tepki olarak okunabilir. Etiketlediği aşırı sağ tarafından desteklenen Beziers’in belediye başkanı Robert Menard’ın cevabı gecikmeden yine twitter üzerinden gelmiştir: “Benoit Hemon için isyancı olmak Beziers’te kebab yemekdir. Rakka’da kendine sosis (domuz) ve şarap alsın ondan sonra tekrar konuşuruz”. Aslında Menard’ın “kebab” karşısında aldığı bu tavrın ilk izlerini belediye başkanı seçildiği ilk yıllarda 2015 yılında yaptığı bir paylaşımda, “kebab” karşısında aşırı sağın dışlayıcı yaklaşımı görülmektedir. “Beziers’in kebabın başkentine dönüşmesini istemiyorum, bunu üstleniyorum. Bu işlerin bizim kültürümüzle hiçbir ilgisi yok” (20 Minutes, 2021).

“Kebab” merkezli göçmenlik karşıtı bu tartışmanın Fransa’ya özgü olmadığı, benzer bir söylemin varlığı İtalya’da da görülmektedir. İtalya’nın aşırı sağın oy deposu olarak görülen kuzeyindeki tarihi şehirlerden biri olan Bergame’da 2008 yılında şehrin tarihi merkezinde “kebab” dükkânının açılması eleştirilerin odağı olmuştur. Bir yıl sonra dükkânın kapanmasına rağmen, çok kültürlülük ve karşıtlarının fikirleri özellikle sosyal medyada hararetli bir tartışmayı beslemiştir. Bu tartışmalar, göç olgusu bağlamında İtalya’da “gastronomik ırkçılık” tartışmalarını başlatmıştır. Yerel ve küresel mutfakların geriliminin öne çıktığı bu zaman diliminde önemli olan, üreticilerin ve tüketicilerin kimler olduğu ve mekânın önemidir. Yemek çok kolay bir şekilde kimin neden ve niye yediğinin anlaşılmasını sağlayan bir semboldür. İtalya’da yemeğin çok politik bir hale geldiği söylenebilir (Cavanaugh, 2103). Mutfaklar ve yiyecekler dolaşımında olduğu ve yeni mekânlar çok rahat adapte olduğu için yemek, yerel ve küreselin karşılaşması anlamında değerli bir pencere oluşturmaktadır. Yemek üzerine konuşmak aslında başka şeyler üzerine konuşmak demektir. Ve yemeğin yerel kültüre nüfus etme potansiyelinin oluşu beraberinde yerelin kendini savunmasına neden olmaktadır. Avrupa bağlamında düşünüldüğünde artan göç karşıtlığı, mutfak tartışmasının politikleşmesine neden olmuştur. İtalya özelinde, İtalyan ulusal kimliğinin bir parçası olan Polenta’nın “kebab” ile yer değiştirmesi fikri kültürel hassasiyetleri olan grupların huzurunu kaçırmaktadır. İtalya’da 2011 yılında Podue’nun küçük bir yerleşim birimi olan Cittadella’da belediyesinin ifadeleri “saf” kalma arzusu içinde olan yerel nüfusların düşüncesini özetlemektedir: “Kebab yemek isteyen varsa evinde ya da tarihi merkezin dışında yiyebilir. Kebab, geleneğimizin bir parçası değil”. Kültürel olduğu kadar “kebab”, peyzajın yani “görüntü kirliliği”nin de sebebi olarak tarif edilmektedir. 2016 yılında aşırı sağ Liga üyesi olan Verona belediye başkanı, Flavio Tosi, bu “kirliliğe” dikkat çekmiştir:

“Doğu ve Ortadoğu kültürüne bağlı atıştırma alışkanlıklarının açılması bu tür stantların ortaya çıkması şehrimizin görüntüsüne zarar veriyor” (Cassely vd., 2019). Göçmen mutfağı, egzotik bir değer taşıdığı ve şehrin görüntüsüne zarar vermeyecek bir mekânda ancak geniş kabul gördüğü iddia edilebilir. Fransa’da ve İtalya’da “kebab” üzerinden göçmen mutfağına karşı aşırı sağın hiç de olumlu olmayan bu yaklaşımı, ulusal kimliğin önemli bileşenlerden birisi olduğu düşünülen bu iki ülkenin güçlü bir mutfak geleneğine sahip olmasıyla da yakında ilgilidir.

Batı Avrupa’da “kebab” a karşı olma durumu genel bir refleks değildir. Özellikle Almanya ve İngiltere’de “kebab” a karşı güçlü bir muhalefet yoktur. Hatta bu iki ülkede, çok çeşitli olmayan gastronomilerini geliştirmelerini ve zenginleştirmelerine olanak sağladığı için “kebab” kayda değer bir katkı olarak algılanmaktadır (Cassely vd., 2019). Almanya’da “kebab” Fransa’ya tezat bir şekilde, yemek kültürünün bir parçası haline geldiği söylenebilir. Yemekle çok ilgisi olmayan bir sosyo-politik incelemede Almanya’da siyaset arenasında tanınan bir figür olan Cem Özdemir, “currywurst ve döner” i (currywurst und döner)² entegrasyonun bir sembolü olarak kullanmıştır. Çok kültürlülük ya da bütünleşmeden konuşurken yemek çağrışımlı bir metaforu ilk kullanan Özdemir değildir tabii. Göç literatürüne baktığımız “erime potası” (ing. melting-pot) ya da “salata kâsesi” (ing. salad bowl) akla ilk gelen kavramlardır. Bu noktada sorulması gereken soru şu olabilir: “Etnik” gıdanın bu başarısı ortak bir geleceğin inşasında bir model olabilir mi, yoksa ciddi meseleleri ve endişeleri örten bir işleve mi sahiptir? (Henderson, 2004). Bu soruyu akılda tutarak en azından dönerin iki kültür arasındaki sınırı aşarak melez bir aidiyete dönüştüğü söylenebilir. Döner’in geçmişine bakıldığında Almanya’da Türkler tarafından yapılan bir “Türk” yemeği olarak biliniyordu. Fakat Almanya’da üretildiği ve tüketildiği formda bir döneri Türkiye’de bulmak olası değil. Döner, göç sürecinin bir ürünü olarak doğan ve Alman zevklerine göre uyarlanmış melez bir ürün olarak değerlendirilebilir (Henderson, 2004). Hatta 1989 yılında Berlin’de

² Currywurst: Kızarmış ya da haşlanmış suda pişen, köri ve domates sosuyla genelde yanında kızarmış patatesle servis edilen, dönerle birlikte en çok tüketilen fast-food ürünü. Hikâyesine gelince, İkinci dünya savaşından sonra Berlin’de yaşayan Herta Heuwer (kadın, Alman, imbiş adı verilen ufak büfe işletmecisi) 1949 yılında kendisine ketçap ve köri sosu veren İngiliz bir askerle karşılaşır. Belki de deneme yanılma yoluyla başka elementler karıştırarak bir sos yapar. Önce haşlanan daha sonrada kızartılan soslar bu sosa batırılarak servis edilmesiyle Almanların “geleneksel” yemeği “currywurst” ortaya çıkmış olur. <https://theculturetrip.com/europe/germany/berlin/articles/a-brief-history-of-currywurst/> (Erişim Tarihi: 15.06.2021)

açılan “*German Döner Kebab*” Türker dışındaki aktörlerin de kebabın iktisadi rasyonelliğini keşfetmesiyle “Almanya”nın bir markası olarak pazarlanmaktadır. Franchise sistemiyle çalışan ve kendi tanımlamalarına göre diğer dönerlerden kullandıkları malzemenin kalitesiyle ayrılan “German Döner Kebab”; Avrupa’da, Orta Doğu’da ve Kuzey Amerika’da toplamda yaklaşık 70 restoran ve 1500’ün üzerinde çalışanıyla önemli bir markaya dönüşmüştür.³ Döner etnik çağrışımının paranteze alındığı ve küçük işletme karakterini korusa da artık uluslararasılaşmıştır. Ayşe Çağlar, etnik çağrışımın artık çok istekli bir şekilde üstlenilmemesinin sadece piyasa güçlerini hesaba katan bir çerçevede değerlendirilmesinin yanlışlığını dile getirmektedir. Çağlar, Almanyalı Türklerin sosyal dışlanması ve Almanya’daki sosyal hareketliliğini kapsayacak şekilde genişletilerek bu olgunun daha isabetli analiz edileceğini dile getirmektedir (Çağlar, 1999).

Fransa’da “kebab” üzerinden göçmen mutfağının bu kadar politize olmasını sadece güçlü bir mutfak geleneğine sahip olmasıyla açıklamak eksik kalacaktır. Bu analizin eksik bıraktığı nokta, neden tüm göçmen mutfakları değil de özellikle “kebab”ın bir ‘kültürel öteki’ olarak seçildiğine daha etraflıca cevap verilmesi gerekliliğidir. Yabancı mutfakların kabulü ve reddi konusunda göçmen gruplar arasında bir eşitlikten söz etmek zordur. Özellikle göç sürecine daha sonra katılanlar aleyhine bir durumdan söz edilebilir. Bu bağlamda Asya mutfağı 1970’ler ve 1980’lerin başında daha sorunsuz bir şekilde çoğunluk tarafından kabullenirken, “kebab” genellemesinde Türk ve Kuzey Afrikalı göçmenlerin mutfağı dirençle karşılaşmıştır. Bu durumu Fransa’nın yabancıya olan bakışının seçici olması, “kebab” dükkânlarının kamusal alanda hızlı artışı, Fransa’nın “Cumhuriyetçi Entegrasyon” modelini aşındıracak potansiyeli taşıması ve son dönemlerde kebab dükkânlarının İslam’ın radikalleşen üyelerinin toplanma alanları olarak görülmesi, neden Fransa’da kebabın siyasal bir tartışmaya dâhil olduğu hakkında ipuçlarını vermektedir. “Kebab” dükkânlarının kamusal alandaki görünürlüğünün artması ve göçmenlerin onun etrafında oluşturmuş oldukları dayanışmacı kültüre karşı özellikle Fransa’da aşırı sağın bu süreci “Fransa’nın İslamlaşması” olarak okuması protestolara kadar varan toplumsal hareketliliğe neden olmuştur. Bu toplumsal hareketliliğin yaslandığı temel argüman, İslam’ın kültürel olarak Fransa’nın değerleriyle uyuşmadığıdır. Aşırı sağ grupların 2019 yılında Paris’in merkezinde organize ettikleri “kültürel kimliklerini” savunmaya yönelik protestonun hedefinin “kebab” ve “camiler” olması, onlar için hedefin

³ <https://www.germandonerkebab.com/about-us> (Erişim Tarihi: 14.06.2021)

kimler olduğu konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. “Generation Identitaire” (kimlikçi kuşak) adlı aşırı sağ bir grubun organize ettiği bu protestonun öne çıkan sloganları şunlar olmuştur: “kendi evimizdeyiz”, “Burası Paris Cezayir değil. Onların burada yapacakları bişey yok”, “İslam, Fransa’nın dışına”, “Kebab, cami, artık yeter, “Tek çözüm geri göç” (Berteloot, 2019). “Kebab”, sadece bir profesyonel iş alanı değil aynı zamanda göçmenler (sadece Türkler değil) için sosyalleşme ve ucuz yemek alanı olarak görülmektedir. İlk başlarda, özellikle Müslümanların “helal” yemek ihtiyaçlarını ve gurbette evinde olma hissi yaratan mekânlar olsa da günümüzde müşteri yelpazesi çeşitlenmiştir. Hızlı tüketime uygun yapısı ve ucuzluğu, çalışan kesim ve öğrenciler için öğle yemeği ihtiyaçlarını karşılamada diğer mutfaklara karşı güçlü bir alternatif oluşturmaktadır.

Sonuç

Yemek, basit bir şekilde biyolojik bir ihtiyacın giderilmesi değildir. Bir sofranın etrafında toplanmak, bazı besinlerin yasaklanması, yılın kutsal sayılan belirli günlerinde toplu yemek yeme adetleri, şöenler, düğün ve nişan ya da bazı toplumlarda ergenliğe geçiş törenlerinde bazı besin maddelerinin tüketilmesi kültürel bir bağlamda anlam kazanmaktadır. Yemek üretme sürecinde kullanılan malzemelerin kolektif bir şekilde üretme ve bu üretim sürecine bazı ritüellerin de dâhil edilmesi bir bakıma toplumun dayanışması ve biz duygusunun oluşmasında oldukça etkilidir. Modern zamanda ulus-devletlerle birlikte önem kazanan ulusal kimlik ve ulusal kültürün saflığının korunmasında yemek giderek önem kazanmıştır. Fransa gibi yemek konusunda ulusal hassasiyetlerin güçlü olduğu bir yerde, göçmen mutfağının giderek daha da görünür hale gelmesi beraberinde mutfak merkezli giderek siyasallaşan bir tartışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fransa’da, “helal gıda” ve “kebab”ın hakim kültürel kodların referans aldığı değerlerin dışında alternatif bir yaşam biçimini görünür kılması, cumhuriyetçi entegrasyon modeline en güçlü itirazlardan biridir. Göç ile ilişkili nüfusun içinde özellikle Fransa’da Türklerin gelişmesinde katalizör olduğu “kebab”, son dönemin en popüler konularından birini oluşturmaktadır. Kimlik temelli bir paradigmanın dışından bakıldığında “kebab”, sosyo-ekonomik alanda dışlandığını düşünen ve eğitim alanında yakalayamadığı sosyal hareketliliği tersine çevirme uğraşı içinde olan göçmenlerin çok etkili bir girişimcilik faaliyeti olarak okunabilir. Göçmenler için kendi hesabına çalışma, belirli bir kapital birikimini de varsaydığı için bu tür bir çalışma deneyimi iktisadi rasyonelliği olan bir tercihe dönüşmüştür. Çoğunluk toplumu için “kebab” mekânlarını da kapsayan helal yaşam

tarzı, her yönüyle ulusal kültüre ciddi bir tehdit zaviyesinden ele alınmaktadır. Çoğunluk toplumunu yek pare düşünmenin sakıncalarını hatırlatarak, özellikle aşırı sağ ve merkez sağın da büyük bir çoğunluğu, helal yaşam tarzının ulusun uzun bir tarihsel dönem içinde rafine olmuş değerlerini yıkacak ve toplumu yozlaştıracak “dışardan” nüfuz eden bir kültürel öteki olarak formüle etmektedirler. Kendi taraftarlarını tahkim etmenin bir yolu olarak gördükleri için somut toplumsal olgulara da dayanan göçmen karşıtlığını, kimlik ve kültür parantezinden çıkarmayarak politik bir enstrümana dönüştürmüştür.

Fransa bağlamında helal yaşam Müslüman göçmenler ile özdeşleştiği için bu göçmen karşıtı öfkenin yöneldiği toplumsal kesim Fransalı Müslüman göçmenlerdir. Fransa’da göçmenlerin çoğunluk toplumuyla bütünleşmesi, 20. yüzyılın büyük bir kısmı boyunca katı ulus-devlet paradigmasının etki alanı içinde kaldığı için hâkim kültürün dışındaki marjlarda oluşan alternatif kimlik tahayyülleri ulus-devletin var oluşuna karşı açılmış bir “savaş” olarak algılanmaktadır. Oysa makalenin içinde göstermeye çalışıldığı gibi helal yaşam tarzı etrafında uygulanan beslenme pratikleri kimlik temelli tartışma parantezine hapsedilmeyecek bir olgudur. Helal yaşam tarzı, her sosyolojik olguda olduğu gibi tek bir nedenle açıklanmayacak kadar karmaşıklığı içinde barındırmaktadır Bundan dolayı, bu yaşam biçimini siyah ve beyaz tonlarda değerlendirmenin gelecek inşası için sorun üretme potansiyeli yüksektir. “Savaş” metaforunun, birlikte yaşamın imkânını aramaktan ziyade “medeniyetler çatışması” tezinin yeniden üretilmesine katkıda bulunacağı aşikârdır. Fransa’nın azımsanmayacak Müslüman kökenli göçmen nüfusuna ev sahipliği yapması, “helal” yaşam tarzı üzerinden yaşanacak bir kutuplaşmanın, farklılıklarla birlikte yaşama deneyimini azaltacağı söylenebilir. Kutuplaşma üzerinden yaşanacak ayrışmanın önüne geçmenin etkin yollarından biri de farklılıkların sistemle bütünleşmesini sağlayacak politikaların devreye sokulmasıdır. Kamusal alanın birlikte yaşamayı mümkün kılacak şekilde yeniden örgütlenmesini sağlayacak düşüncelerin zamanın ruhunu dikkate alarak dolaşıma girmesi sadece Fransa için değil son dönem göç hareketlerinden etkilenen diğer ülkeler için de geçerli yaklaşım olacağı iddia edilebilir.

Kaynakça

- Akıncı, M. A. (2014). Fransa’da Göçmenlerin Etnik ve Dini Kimlik Algıları. *Bilig*, 70, 29-58
- Berteloot, T. (2019). A Paris, Défilé des Identitaires qui en ont “Assez des Kebabs et des Mosquées”. Erişim: <https://www.liberation.fr/france/2019/11/17/a-paris-defile->

- des-identitaires-qui-en-ont-assez-des-kebabs-et-des-mosquees_1763951/
- Çaglar, A. S. (1999). Mc Kebap: Döner Kebap and the Social Positioning Struggle of German Turks. Carola Lentz (Ed.), *Changing Food Habits: Case Studies from Africa, South America and Europe* (s. 263-283). Erişim: <https://www.germandonerkebab.com/about-us>
- Cassely, J., Fourquet, J. ve Monternach, S. (2019). Des Dimensions Politique Socioculturelle et Territoriale du Kebab en France. *IFOP*. Erişim: <https://jean-jaures.org/nos-productions/des-dimensions-politique-socioculturelle-et-territoriale-du-kebab-en-france>
- Cavanaugh, J. (2013). Il y a Kébab et kébab: Conflit Local et Alimentation Globale en Italie du Nord. *Anthropologie et Sociétés*, 37 (2), 193–212. Erişim: <https://doi.org/10.7202/1017912ar>
- Chouquet, S. (2017). Les Modeles d'Integration en Europe. *Question d'Europe*, 449, 1-9.
- Dermanin, G. (2021). Rien à Négocier” avec les Fédérations n'ayant pas Signé la Charte de l'İslam. Erişim: <https://www.lefigaro.fr/politique/darmanin-rien-a-negocier-avec-les-federations-n-ayant-pas-signe-la-charte-de-l-islam-20210401>
- De Lesdain, S. B. (2002). Alimentation et Migration, une Définition Spatiale. Isabelle Garabau Moussaoui, Élise Palomares, Dominique Desjeux. *Alimentations contemporaines*, L'Harmattan, (s. 173-189). Erişim: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/120762/filename/Alimentation_et_migration.pdf
- Elmacıgil, O. (2021). Ulusal İmamlar Konseyi Şartnamesi'ne Dair. Erişim: <https://perspektif.eu/2021/03/05/ulusal-imamlar-konseyi-sartnamesine-dair/>
- Gauthier, F. (2019). L'Extension du Domaine du Halal. *L'Homme*, 230, 153-180.
- Güler, H. (2013). Ağrılı Göçmenlerin Fransa'ya Tutunma Stratejileri. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 295-315.
- Güler, H. ve Ataseven, E. (2017). “Being a Muslim” in France: The Case of Turkish Immigrants. *Journal of Identity and Migration Studies*, 11(2), 34-46.
- Henderson, H. (2004). Beyond Currywurst and Döner: The Role of Food in German Multicultural Literature and Society. Erişim:

- https://scholarworks.boisestate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=lang_facpubs
- La Loi (2021). Loi du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République. Erişim: <https://www.vie-publique.fr/loi/277621-loi-separatisme-respect-des-principes-de-la-republique-24-aout-2021>
- Lepelletier, P. (2020). Terrorisme : “Nous Sommes en Guerre” contre “l’Idéologie Islamiste”, Affirme Gérald Darmanin, Le Figaro. Erişim: <https://www.lefigaro.fr/politique/terrorisme-nous-sommes-en-guerre-contre-l-ideologie-islamiste-affirme-gerald-darmanin-20201030>.
- Moussaoui, M. (2021). Présentation de la Charte des Principes pour l’Islam de France au président de la République. Erişim: <https://www.cfcf-officiel.fr/presentation-de-la-charte-des-principes-pour-lislam-de-france-au-president-de-la-republique/>
- Rodier, C. (2014). *La Question Halal. Sociologie d’Une Consommation Controversée*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Seelow, S. (2010). Les Hamburgers Halal de Quick Passent Mal. Erişim: https://www.lemonde.fr/societe/article/2010/02/17/quick-teste-les-hamburgers-halal-dans-huit-restaurants_1307527_3224.html
- Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. Doğan, M. (Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Valeurs Actuelles (2021). Signez la nouvelle Tribune des Militaires. Erişim: <https://www.valeursactuelles.com/societe/exclusif-signez-la-nouvelle-tribune-des-militaires/>
- 20 Minutes, Benoît Hamon Mange un Kebab, le Maire de Béziers Robert Ménard lui Suggère un «saucisson pinard à Raqqa. Erişim: <https://www.20minutes.fr/politique/2520031-20190517-benoit-hamon-mange-kebab-maire-beziers-robert-menard-suggere-saucisson-pinard-raqqa>